

53 שנים למלחמת יום הכיפורים: הלקח שעוד לא למדנו

written by רותי פינס פלדמן | 20.09.2026

המאמר נכתב ביחד עם פרופ' אהוד פינס.

המלחמה נפתחה בהפתעה, במתקפת פתע בו־זמנית של מצרים וסוריה לאורך גבולות שנקבעו לאחר מלחמת ששת-הימים. עבור המצרים הייתה זו בראש ובראשונה מלחמת גבול; עבור הסורים הייתה זו מלחמה על כיבוש מחדש של רמת הגולן, וייתכן אף של השטחים הסמוכים בכנרת ובאצבע הגליל. בחזית הדרומית הצליחו המצרים בתחילת הלחימה לכבוש את קו בר־לב וליצור ראשי גשר בעומק של כעשרה קילומטרים לאורך תעלת סואץ. לאחר כישלון התקפת הנגד של צה"ל ב-8 באוקטובר הם אף העמיקו את אחיזתם לכיוון מעברי הגידי והמיתלה, המרוחקים מהתעלה כ-40 קילומטרים. עם זאת, המצרים לא השכילו (או לא רצו) לנצל את ההצלחה הראשונית כדי להעמיק מעבר למיצרים, אליהם גם לא הגיעו בסופו של דבר.

בחזית הצפונית הייתה לסורים הצלחה ראשונית גדולה אף יותר: הם הצליחו להבקיע את מערך ההגנה הישראלי במרכז ודרום רמת הגולן, ולהתקדם לעומק הרמה, בהישג שהיה מעבר להערכות שקדמו למלחמה. אלא שהסורים נעצרו ונהדפו מרמת הגולן במתקפת נגד ישראלית, לאחר שכוחות המילואים הוזעקו במהירות והגיעו לחזית בתוך זמן קצר. לזכות צה"ל עמדה גם לחימת הגבורה של חטיבות השריון הסדירות, ובראשן חטיבת השריון 7, שהועברה לרמת הגולן כבר בערב יום הכיפורים, כדי לתגבר את החזית.

אלא שמכאן ואילך, ובייחוד בכל הנוגע למה שהתרחש בחזית המצרית, נולדה מחלוקת שנמשכת עד היום: מדוע נכשל צה"ל בתחילת המלחמה?

הכשל האמיתי: ניוון מקצועי

לשאלה זו יש הסברים מקובלים רבים, החל ממחדלי המחקר במודיעין שבראשו עמד האלוף אלי זעירא, וכלה בתפקודו של אלוף פיקוד הדרום, שמואל גונן (גורודיש). אך הסיבה העיקרית לתפקודו הירוד של הצבא הייתה עמוקה בהרבה: חוסר מקצועיות צבאית שהלך והעמיק ככל שחלף הזמן מאז מלחמת ההתשה. באותן שנים התקבעה בצה"ל תפיסה שלפיה המצרים אינם מסוגלים לבצע מהלך צבאי משמעותי. תפיסה זו השפיעה לא רק על הערכות המודיעין, אלא בעיקר על ההיערכות המבצעית בשטח ועל האופן שבו הצבא בוחן את כשירותיו מול האויב. המצרים, מצדם, שינו את תפיסת הלחימה שלהם. משהבינו שאין ביכולתם לכבוש את כל סיני, זנחו את השאיפה הזו והתמקדו בכיבוש קו בר־לב וביסוס ראשי גשר בעומק מוגבל ☒ מהלך שנועד לאפשר להם לעמוד בהצלחה מול מתקפת נגד ישראלית.

אי-ניצול ההצלחה המצרית להעמקת המתקפה לעבר המעברים הוא נושא שנלמד עד היום. סברה מרכזית היא שהדבר נבע מאיכות צבאית נמוכה ומהיסוס של הפיקוד המצרי הגבוה. כשהמצרים תכננו לבסוף לנוע מזרחה, צה"ל כבר היה ערוך עם אוגדות המילואים ומנע את המשך ההתקדמות. לאחר כמה ימים נוספים צה"ל יצר ראש גשר לצד המערבי של התעלה אבל נכשל בסילוק המצרים מהשטחים אותם תפסו בסיני.

כאן טמון אחד הלקחים החשובים ביותר של מלחמת יום הכיפורים [2] לקח שלא הופנם במלואו: המהירות שבה צבא סדיר יכול לרדת בכשירותו ולהגיע למצב של אי-תפקוד מערכת. במקום להמשיך ולהשתפר מאז מלחמת ההתשה, הצבא שלנו התנוון מול השקט המדומה, בעוד הצבא המצרי למד, השתפר ונערך ברצינות. כתוצאה מכך, יחסי הכוחות בשטח השתנו באופן דרמטי. יכולת צבאית אינה עניין תיאורטי [2] היא נמדדת בפועל בקו הלחימה בחזית.

קו המעוזים מול אוגדת עזה

הדוגמה המובהקת ביותר לכשל המחשבתי ב-1973 הייתה תפיסת ההגנה על קו המעוזים. המוצבים לאורך התעלה היו מדולדלים בכוח אדם, ותוכנית ההגנה שלהם לא התאימה למתווה ההתקפה המצרי. המתקפה המצרית התבססה על כוחות קומנדו וחי"ר שחסמו בטילי נ"ט וסיוע ארטילרי כבד מהצד המזרחי של התעלה את צירי הגישה למעוזים, במקביל לגל התקפה מסיבי של כ-60 אלף חיילים שחצו את התעלה במרווחים שבין המוצבים (שעמדו על כ-10 קילומטרים זה מזה). המצרים ביססו אחיזה מזרחית לתעלה, כבשו את המעוזים כשהם מגיעים אליהם מחלקם האחורי.

המחשבה שניתן להגן על קו המעוזים ב-1973 באמצעות כוחות חיילי מילואים דלים, ולא באמצעות חיל רגלים מובחר (כמו צנחנים או סיירות), מתגבר בארטילריה ושיריון מאומן במגננה, הייתה כשל תכנוני חמור. היא הצביעה על חוסר הבנה של יכולות האויב. זה לא היה רק "חטא היוהרה" [2] זו הייתה חוסר מקצועיות לשמה.

הצבא שעמד לרשותנו ב-7 באוקטובר היה צבא שסבל מאותה בעיה מערכתית.

נכון, אין לעשות גזירה שווה פשטנית בין ההפתעה של 1973 לזו של 2023; הסיבות המדיניות הגאופוליטיות והסיבות הטקטיות והמודיעיניות היו שונות. אך התוצאה הייתה זהה. שום צבא אינו חסין מפני חוסר כוונות, זלזול בעוצמת היריב, ושבירת המשמעת המבצעית.

את אירועי 7 באוקטובר ניתן לפרק לשני חלקים, שהראשון שבהם הוא השעות הראשונות שבהן צה"ל כמו גם השב"כ הציגו ליקוי מבצעי חמור ולא מימשו את הוראות הכוונות וההגנה הבסיסיות. הצבא הסדיר היה מדולל מאוד בשל חופשת החג, וחלקים נרחבים מתוכו [2] כולל מערכים בחיל האוויר [2] היו בהדממה.

צבא שאינו נערך לתרחישי קיצון שאינם נוחים לו [2] סופו שיקרוס ברגע האמת, אל מול אויב

שמתכוון כראוי למתקפה.

חשבון נפש מערכתי

משמעותה של מקצועיות היא ההבנה שהצבא יכול להיות מופתע ² לא רק מכוונותיו של האויב, אלא בעיקר ממפגש לא נעים עם מגבלותיו המבצעיות. כאשר באים לנתח כישלונות צבאיים, אין לתלות את האשמה אך ורק באדם זה או אחר שלא העביר את ההתרעה המודיעינית בזמן. נקודת המוצא חייבת להיות בדיקה מערכתית.

דרוש לנו עדיין חשבון נפש מערכתי וכן הגיעה השעה להגיד לעצמנו את האמת: אנחנו לא כל כך טובים בכל מצב, והאויב אינו כה נחות כשהוא מתכוון למלחמה לאורך זמן בנתונים סטטיים ידועים מראש. צבא אינו נמדד לפי תוכניות מגירה, לפי הדימוי העצמי שלו או לפי הישגי העבר ³ הוא נמדד אך ורק ברגע האמת שבו האויב תוקף. ואת הלקח הזה, גם 53 שנים אחרי מלחמת יום הכיפורים, עדיין עלינו ללמוד.

פורסם במעריב, בתאריך 20 בספטמבר, 2026.

*הדעות המובעות בפרסומי מכון משגב הן על דעת המחברים בלבד.